

Õpetaja kui väärtuskasvatuse võtmeisik

Inger Kraav

Mis on väärtus?

- Väärtus on *reaalsuse aspekt, asi, nähtus või suhe, mis on inimese kui indiviidi ja ühiskondliku olendi eksisteerimise seisukohast oluline ja tähenduslik.*
- Väärtuse olemasolu tingimuseks on millegi teadlik või ebateadlik väärtustamine kellegi poolt.

Väärtusorientatsioonist -

- **väärtuste hierarhilisest järjestususest vastavalt sellele, kui oluliseks neid peetakse, oleneb:**
 - inimese poolt valitud tegevused & käitumine
 - hinnangud teistele inimestele ja olukordadele
 - valikud (keerulises) elusituatsioonides - inimene lähtub sellest, millisel kohal on mingi väärtus tema hierarhias
 - oma lähima ja kaugema tuleviku planeerimine

Väärtushinnanguist hoiakuteni

■ Omandatud väärtused aitavad langetada otsuseid ja teha valikuid, luues üldise eelistuste fooni

Käitumises võib tajuda õpilase väärtusi hoiakute alusel, hoiakud väljendavad väärtusi

Väärtuste hierarhia

- Hierarhia tipus on väärtused, millest mingi hinne ees ei loobuta, mille säilitamiseks ja saavutamiseks ollakse valmis maksma vägagi kõrget hinda.
- Hierarhias madalamal asuvate väärtuste osas on võimalik minna kompromissile.
- Valikuid tuleb teha eluaeg, väikelapsest kõrge vanaduseni.

Muutuv maailm – muutuvad väärtused?

- Suur osa väärtusi kandub põlvest põlve.
- Mida keerulisem ja muutusterohkem aeg, seda suuremad muutused väärtuste hierarhias
- Muutuvatest väärtustest tuleneb vajadus pöörata rohkem tähelepanu väärtuskasvatusele

Väärtused muutuvad kõikjal

Pooled muutused on seletatavad

moderniseerumisprotsessiga,

pooled on enam-vähem **rahvuslik-**

spetsiifilised,

selge on seos vastava ühiskonna majandusliku

arenguga.

Põhimuutused väärtustes

*Nihe kollektiivikesksetelt väärtustelt
individuaalsetele –*

- individualismi tõus, keskendumine iseendale ja hoolimatus teiste suhtes.
- Väärtustatakse *subjektiivset heaolu, eneseteostust ja elu kvaliteeti.*

(Helve 2007, 281).

Põhimuutused väärtustes II

Üleminek kristlikult eetikalt sekulaarsele

- huvi ja teadmiste vähenemine religiooni, poliitika, ajaloo ja. elu mõtte vastu (e.g. Cairns 2001; Helve 1993, 2007; Puohiniemi 2002; Sinisalo et al. 2000).
- Eesti eripära: NL aegse languse järel ei ole religiooni tähtsus inimeste jaoks langenud, vaid vähehaaval isegi tõusnud (Saar 2010, 112).

Põhimuutused väärtustes III

Väärtuste relatiivsuse kogemine – tunne,

- et vanad väärtused on kadumas ja see, mida ollakse harjunud väärtustama, on kaotanud tähtsuse;
- et seni oluliseks peetud kõlbeline kasvatus on asjatu ja aegunud nähtus;
- et väärtustest rääkimine on ajast ja arust, piinlik (vrd nt aabitsaid).

Väärtuskasvatus õpetaja töös

- Kas väärtustamise saavutamiseks on vaja väärtuskasvatust ja kui on, siis milline peaks see olema?
- Kuidas ja miks inimene hakkab mingit reaalsuse aspekti, asja, nähtust või suhet väärtustama, ?
- Kas ja kuidas **õpetaja** selleks mõju avaldab või peaks avaldama? (Honkala et al)

Kellel on õigus väärtuskasvatada?

- Kas õpetaja tohib öelda, mis on väärtuslik, mis mitte, kui igal indiviidil on õigus ise oma valikud teha?
- Mineviku järelmõju: ülitundlikkus igasuguse väärtuste (sund)sisendamise vastu.
- Levinud hoiak: (väärtus)kasvatuse vältimine on väiksem viga kui kasvatamata jätmine

Mineviku varjud

- Väärtuskasvatus kui seletamine, mis on õige, mis vale - hiljem kontrolliti teadmisi
- Mõned väärtused tõsteti kriitikavälistena hierarhia tippu, mõned mõisteti hukka olemust avamata
- Objektiivse aruteluta, demagoogiavõtete ja vale kasutamine (ka õpetajal vähe infot)

Väärtuskasvatus tänapäeva koolis

- Arendada võimet **tajuda väärtusi inimlike valikute liikumapanevate jõududena ja oskust arutleda kõlbelisi küsimusi**
- Toetada õpilase *mina* – aidata näha väärtusi toetavat käitumist ja erinevusi oma käitumise ja kõlbeliste väärtuste vahel.
- Aidata õpilasel kujundada ta **oma maailmavaade** (mitte korrata valmistõdesid)

Kuidas? – 2 põhivõimalust

- **Luua aine(id)**, mille põhieesmärgiks on väärtuskasvatus ja maailmapildi kujundamine: inimeseõpetus, kõlbeline kasvatus usuõpetus, eluvaateõpetus vms.
- **Lõimida** väärtuskasvatus õppekavva läbiva teemana, üldeesmärgina kõikidesse ainetesse, kõikide õpetajate ühise tööna.

Väärtuskasvatuse korraldus

Kummalgi viisil plussid ja miinused

- Omaette aine(d) tagaks terviklikkuse, aga jääks oht irduda kasvatustegelikkusest, jääda teoreetiliseks, isegi moraliseerivaks
- Lõimimine on põhimõttena hea, aga eeldab iga õpetaja aktiivset osalust, head tahet ja kõikide õpetajate tihedat koostööd
- Ainetunde täiendagu koolielu tervikuna!

RÕK 2010 – ühine ülesanne

- Põhikool kujundab väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks.
- Õppekavas oluliseks peetud väärtused tulenevad eetilistest põhimõtetest, mis on ära toodud olulistes Eesti riigi ja rahvusvahelistes dokumentides.

Mis saab õpetaja teha?

- Õpetaja kasvatab oma eekujuga – kahtlemata tugev mõju, aga kas piisav?
- Probleem: koolimiljöo eripära ja piiratus, selgesti rõhutuvad kognitiivsed väärtused (oma aine entusiast õpetab palju muudki kui aine tundmist!), ka koolieluga seotud kõlbelised väärtused: kohusetunne, kord...

Mis saab õpetaja teha?

- Mida rohkemates situatsioonides on õpetaja koos õpilastega, seda suuremad on ta väärtuskasvatuslikud võimalused, seda enam suudab ta mõjutada oma eeskujuga.
- Jõulupeo ettevalmistamine, ringitöö, klassiõhtu, matk või ekskursioon – laps näeb õpetajat inimesena (kirjandist: tahaks, et võtaks oma õpetaja maski näo eest...)

Mis saab õpetaja teha?

Kui eeskuju pakkuda ei saa, kasutada sõnu!

- Kas õpetajal on **õigus öelda**, mida tuleks väärtustada, mida mitte?
- Kas õpetajal on **kohustus öelda** oma arvamust?
- Jah & jah
- Vaikida võib olla mugavam, aga on situatsioone, kus tuleb rääkida.

Õpetaja eristab situatsioone, kus

- Võib probleemi ootama jätta, et arutelu ette valmistada, otsida lisaandmeid, ja siis vestelda kahekesi, rühmas või kogu klassiga

On vajalik kiire sekkumine, oma seisukoha selge väljajütlemine, nt teist alandava või ksenofoobiat väljendava tegevuse puhul

Mis saab õpetaja teha?

- Iga laps ja situatsioon on erinev, retsepti ei ole. Kui noogutusest-kulmukortsutusest piisab, pole sõnu vaja
- Küsimus pole siiski, kas reageerida, vaid kuidas reageerida, kui õpilane on ebaaus, omakasupüüdlik, ebaviisakas, julm, sallimatu...
- Reageerimatus on sallimatuse sallimine!

Õpilaste hinnang õpetaja kui väärtuskasvataja mõjule

- Küsimus 3 maa õpilastele: kes on mõjutanud nende väärtushinnanguid?
- Olulisim (I) kõigil lapsevanem (eriti - 81%)
- Olulised (II) sõbrad (60-67%)
- III eestlastel õpetaja (39%), venelastel kirjandus, soomlastel klassikaaslased
- Õpetaja venelastel IV, soomlastel V kohal

Mis saab õpetaja teha?

- Lasta õpilastel **vabalt välja öelda ja põhjendada oma seisukohti.**
- Vältides ühe, ainuõige käsituse pakkumist **avada probleem** kogu mitmetahulisuses. Ühe väärtuse esiletõstmine ja selle ainuõigsusest rääkimine võiks hetkel kõlada veenvalt,
- aga selle vastukohtade nägemine **argielus tekitaks õpilases hämmeldust ja pettumust.**

Väärtuskasvatus koolis

- **Õpetaja põhireegel:** ära kasutada tekkivaid väärtuskasvatuslikke situatsioone, lastes õpilastel oma arvamus avaldada.
- Pakkuda lisamaterjali, mis aitaks probleemidesse süüvida ja nende mitmetahulisust mõista. .
- Olenevalt vanusest & teemast erinevaid meetodeid - joonistamist & mängu või küsimustike täitmist ja vastuste arutelu, kirjandus, videod, rollimängud.